

AĞRIYA YÖNELİK GELENEKSEL UYGULAMALARIN ÜÇ KUŞAKTA DEĞİŞİMİ

CHANGE IN THE THREE GENERATION OF TRADITIONAL PRACTICES FOR PAIN

Öznur BAŞDAŞ

Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Kayseri, Türkiye, obasd@erciyes.edu.tr,
0000-0003-0752-6614

Maksude YILDIRIM

Araştırma Görevlisi, İnönü Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Malatya, Türkiye,
yildirimmaksude@gmail.com, 0000-0002-7041-3885

Emine ERDEM

Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Kayseri, Türkiye, emine@erciyes.edu.tr,
0000-0001-6386-5595

Yağmur SEZER EFE

Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Kayseri, Türkiye,
ysezerefe@erciyes.edu.tr, 0000-0003-0980-8439

Bu çalışma özet bildiri olarak sunulmuştur.

BASDAS ÖZNUR, YILDIRIM MAKSUDE, ERDEM EMINE, SEZER EFE YAGMUR (2017). Ağrıya yönelik geleneksel uygulamaların üç kuşakta değişimi: Adıyaman ili örneği. I. Uluslararası Sağlık Bilimleri Kongresi, 726 (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).

Öz

Amaç: Sağlık alanında meydana gelen gelişmelere karşın; toplumda geleneksel döneme ait inanç ve uygulamaların uzantıları devam etmektedir. Bu çalışma Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan bir ilde ağrı durumunda uygulanan geleneksel uygulamaların üç kuşak arasında nasıl değiştiğini incelemek amacıyla planlanmıştır.

Yöntem: Çalışmada veriler tanıtıcı özellikler ve yarı-yapılandırılmış görüşme sorularını içeren veri toplama formu ile toplanmıştır. Derinlemesine bireysel görüşme yöntemi ile 7 kişiden oluşan 3 kuşaktan (7 anneanne-7 anne-7 çocuk) veri toplanmıştır.

Bulgular: Çalışmada birinci kuşaktaki bireylerin daha çok geleneksel uygulamalar tercih ettiği, ikinci ve üçüncü kuşaktaki bireylerde ise ağrı kesici ilaç kullanımında artma olduğu belirlenmiştir.

Sonuç: Ağrı durumunda bireylerin sağlık uygulamalarının önceki kuşaklardan etkilendiği, bununla birlikte geleneksel uygulamaların sonraki kuşaklarda farklılaşarak ve kullanım sıklığının azalarak devam ettiği söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Ağrı, geleneksel uygulamalar, kuşaklararası farklılık.

Abstract

Aim: Despite the developments in the health field; there are still extensions of traditional beliefs and practices in society. This study was conducted to examine how traditional practices applied for pain in a province located in the Southeastern Anatolia Region changed between three generations.

Method: In the study, the data were collected with a questionnaire form and a form containing semi-structured interview questions. Data were collected from 3 generations (7 grandmothers-7 mothers-7 children) consisting of 7 individuals using in-depth individual interview method.

Results: In the study, it was determined that in the first generation, traditional practices are preferred, and in the second and third generations, there is an increase in the use of pain medication in addition to traditional practices.

Conclusion: It can be said that the health practices of individuals in case of pain are affected by previous generations, however, traditional practices continue to differ and the frequency of use decreases in the next generations.

Key words: Pain, traditional practices, generational differences.

Ağrıya Yönelik Geleneksel Uygulamaların Üç Kuşakta Değişimi

Giriş

Gelenek; bir kültür içinde her zaman var olduğuna inanılan, bir nesilden diğerine sözlü olarak aktarılan alışkanlık ve normların toplamıdır (1). Gelenekler kişilerin yaşam tarzlarını biçimlendirmekte ve sağlık koşullarını da etkilemektedir (2). Modern tıp uygulamalarına karşın, günümüzde hala birçok toplumda sağlığın etkilendiği durumlarda geleneksel uygulamalara başvurulduğu bilinmektedir (3-4).

Geleneksel sağlık uygulamaları; toplumun inanç, gelenek, değer ve kültürü ile ilişkili olarak yaptıkları tıbbi uygulamalardır. Bu uygulamalar, insanların davranışlarını ve alışkanlıklarını yönlendirerek bireylerin sağlık durumlarını etkilemektedir (1,5-6). İnsanların sağlıkla ilgili inanç ve uygulamaları, içinde yaşadığı kültürün bir parçasıdır (7). Her kültürün kendine özgü sağlık ve hastalıkla ilgili inanç ve uygulamaları var olup, sağlık bilgisi, değerleri ve sağlık davranışları da kültür içinde şekillenmektedir. Bu nedenle geleneksel uygulamalar, dünyanın hemen her yerinde yöreden yöreye, aileden aileye ve bireyden bireye değişebilmektedir (3,6,8).

Toplumlarda geleneksel döneme ait inanç ve uygulamaların uzantıları, sağlık alanında ilerlemeler olmasına karşın devam etmektedir (1). Hem gelişmiş toplumlarda, hem de geri kalmış toplumlarda insanların geleneksel uygulamalara başvurdukları ve günümüzde bu eğilimde artış olduğu görülmektedir (4). Hatta temeli geleneksel uygulamalara dayanan bazı tedavi biçimleri tamamlayıcı/destekleyici uygulamalar olarak tekrar gündeme gelmektedir (4). Sağlık hizmetlerinden ve teknolojik yeniliklerden yeterince yararlanamayan, maddi imkansızlık veya başka sebeplerle sağlık kuruluşuna gidemeyen veya gitmek istemeyen kırsal alandaki toplum, çare olarak geleneksel uygulamalara başvurmaktadır (1).

Sağlık arama davranışının doğru biçimde anlaşılması için insanın kültürü, sosyal çevresi, inanışları, fizik çevresi ve olanakları ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir (4). Kültürel uygulamalar ve tutumların sağlık üzerine etkileri nedeniyle hemşirelerin, bakım verdikleri toplumun kültürel özellikleri hakkında bilgi sahibi olmaları, etkili hizmet, sağlık bakımı ve eğitim verebilmek için toplumun bilgi ve uygulamalarının farkında olmaları gerekmektedir (2).

Gereç ve Yöntem

Bu çalışma, Güneydoğu Anadolu Bölgesi bulunan bir ilde ağrı durumunda uygulanan geleneksel uygulamaların üç kuşak (anneanne, anne ve çocuk) arasında nasıl değiştiğini incelemek amacı ile yapılan nitel bir çalışmadır.

Etik kurul izni (sayı: 2016:05) ve katılımcıların yazılı onamının alındığı bu çalışma, yedi aile üç kuşaktan (anneanne-anne-çocuk) bireyler (n=21) ile yapılmıştır. Veriler tanıtıcı özelliklerin yer aldığı anket formu ve ağrı durumunda uygulanan geleneksel uygulamalara ilişkin sorulardan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Derinlemesine bireysel görüşme yöntemi ile çalışmaya katılan her birey ile 30-35 dakika süren görüşmeler yapılmıştır. Veri doyumuna ulaşıldığında bireylerle yapılan görüşmeler sonlandırılmıştır. Görüşmeden önce katılımcılardan izin alınarak görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Görüşmeler hem Türkçe hem de Kürtçe diline hakim bir araştırmacı (MY) tarafından yapılmıştır. Birinci kuşaktaki bireyler ile yapılan görüşmeler Kürtçe dilinde yapılmıştır. Aynı araştırmacı tarafından ses kayıtlarının ham dökümü yapılmış ve Kürtçe olan kayıtlar Türkçe'ye çevrilerek yazıya dökülmüştür. Ham veriler birbirinden bağımsız alanında uzman üç kişi tarafından analiz edilmiştir. Veriler birinci, ikinci, üçüncü kuşağın kullandığı yöntemler başlığı altında üç temada incelenmiştir.

Bulgular

Araştırmaya 55-77 (69.57±8.28 yıl) yaşları arasında yedi anneanne (1. kuşak), 38-57 (44.14±6.41 yıl) yaşları arasında yedi anne (2. kuşak) ve 18-32 (19.57±5.85 yıl) yaşları arasında yedi çocuk (3. kuşak) katılmıştır. Anneannelerin %85.7'sinin (6 katılımcı) okur yazar olmadığı, annelerin %85.7'sinin (6 katılımcı) ilkokul mezunu, çocukların ise tamamının lise ve üstü öğrenim düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir. Tüm katılımcılar Adıyaman il merkezinde ikamet etmektedir.

Tema 1: Birinci kuşakta kullanılan uygulamalar

Birinci kuşaktaki (anneanne) bireylerin ağrıya yönelik kullandığı geleneksel uygulamaların çoğunlukla "bitki kaynatıp suyunu tüketmek" olduğu belirlenmiştir. Anneanneler kaynatıp suyunu tükettikleri bitkileri ceft (palamut şapkası), çetene, kekik, tolik (ebe gümece), hira çiçeği ve çiçekli mest olarak belirtmişlerdir. Anneannelerin bitki suyu tüketmek dışında ağrıya yönelik yaptıkları diğer uygulamaların ise soğan kaynatıp ağrıyan yere sarma ve dolmalık kabağı közleyip ağrıyan bölgeye koyma olduğu saptanmıştır. Anneannelerin ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

"Kekik kaynatıp içerdik." (Zİ, 55 yaş),

"Yapabilenler toprak, ot gibi şeylerden ilaçlar yaparlardı. Çiçekli mest kaynatıp içerdik." (ŞK, 66 yaş).

"Biz ya üstüne soğan kaynatıp koyardık ya da süt, sabun koyardık." (AK, 70 yaş),

"Eskiden mide ağrısında kolumuzu bağlar üstüne yatarıdık. Derlerdi ki damarına baskı yapsın ki rahatlasın." (AÖ, 65 yaş).

Tema 2: İkinci kuşakta kullanılan uygulamalar

İkinci kuşaktaki bireylerin ağrıya yönelik kullandığı geleneksel uygulamaların zeytin yaprağı suyu kaynatıp içme, dinlenme, hazır bitki çayları içme, ağrıyan bölgeye masaj yapma ya da sıcak su torbası koyma ve ağrı kesici kullanma olduğu belirlenmiştir. Annelerin ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

“Başım ağırırsa bağlarım, ağrı kesici alırım.” (TÖ, 45 yaş),

“Zeytin yaprağını kaynatıp suyunu içerim.” (LY, 57 yaş),

“Soğuk su ile ovalarım.” (FP, 45 yaş),

“Kendimi sıcak tutmaya ve uyumaya çalışırım.” (HY, 38 yaş).

Tema 3: Üçüncü kuşakta kullanılan uygulamalar

Üçüncü kuşaktaki bireylerin ağrıya yönelik geleneksel uygulamaları tercih etmediği, ağrı kesici kullanma, dinlenme, hazır bitki çayları içme, ağrıyan bölgeye masaj yapma ya da sıcak su torbası koyma uygulamalarını yaptıkları saptanmıştır. Çocukların ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

“Ağrı kesici alırım.” (TÖ, 21 yaş),

“Ağrı kesici kullanırım. Geleneksel uygulamalara pek inanmıyorum.” (TK, 17 yaş),

“Önce ağrı kesici veririm ağrısı geçmezse de doktora gideriz.” (GK, 18 yaş),

“Ağrı kesici alırım ve kendimi sıcak tutmaya çalışırım.” (MY, 15 yaş).

Tartışma

Çocukluktan yetişkinliğe kadar bireyin içinde yetiştiği, etkilendiği sosyal çevre; hastalık ve sağlık kavramlarının nasıl algılanması gerektiğini öğrettiği gibi sağlık kuruluşuna ne zaman başvurulacağını ve tedavide hangi yöntemlerin kullanılacağını da belirtmektedir. Birey, içinde bulunduğu sosyal çevrenin etkisiyle bazen modern tıba bazen de geleneksel yöntemlere yönelebilmektedir (3). Kullanılan geleneksel yöntemlerin kuşaklar arasında farklılık gösterebileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada, ağrıya yönelik uygulanan geleneksel uygulamaların üç kuşaktaki değişimi incelenmiştir.

Bu çalışmada, birinci kuşaktaki bireylerin ağrıya yönelik kullandığı geleneksel uygulamaların çoğunlukla bitki kaynatıp suyunu tüketmek (ceft-palamut şapkası, çetene, kekik, tolik-ebe gümece, hira çiçeği ve çiçeki mest) olduğu bulunmuştur. Ayrıca soğan kaynatıp ağrıyan yere sarma ve dolmalık kabağı közleyip ağrıyan bölgeye koyma gibi farklı uygulamalar yaptıkları da belirlenmiştir. Karadağ ve Sevinç (2014) yaptıkları çalışmada, yaşlı bireylerin çoğunluğunun ağrıyı evde geleneksel yöntemlerle (ağrıyan bölgeye ısırgan otu, haşlanmış soğan, portakal kabuğu sarılması, nane ile limon suyunu karıştırıp içme, papatya kaynatıp içme gibi) tedavi etmeye çalıştıklarını saptamıştır (9). Savcı ve arkadaşları (2008) çalışmalarında, karın ağrısı şikayeti yaşandığında geleneksel uygulamalara en çok 60 yaş ve üstündeki hastaların başvurduğunu ve aynı zamanda bu grubun hastaneye başvuru oranının en düşük olduğunu belirlemişlerdir (10). Yapılan çalışmalarda, yaş arttıkça geleneksel uygulamaya başvurma oranlarının da arttığı belirtilmektedir (11-12). Bu durum günümüzde şartlar iyileşse de, yaşlı bireylerin eskiden kalma alışkanlıkları nedeniyle daha fazla geleneksel uygulamalara başvurduklarını ve doğal olduğu için yan etkisinin bulunmayacağı öngörüsü ile bitki sularından yararlandıklarını düşündürmektedir. Bu uygulamaların, ağrının gerçek nedeninin ortaya çıkarılmasını ve tedavisini sağlayacak olan tedavi arayışını geciktirmemesi ve engellememesi önemlidir (13).

İlaçların yan etkilerinin olması, doğal ürünlerin yan etkisinin olmadığını düşünülmesi, tıbbi tedavilere ulaşımın zor ve maliyetli olması gibi nedenler geleneksel uygulamalara daha fazla başvurulmasına neden olabilmektedir (3). Bu nedenle ikinci kuşaktaki bireylerin geçiş dönemi yaşadıkları, hem geleneksel uygulamalara hem de tıbbi uygulamalara başvurabilecekleri söylenebilir. Bu çalışmada ikinci kuşaktaki bireylerin ağrıya yönelik kullandığı geleneksel uygulamaların zeytin yaprağı suyu kaynatıp içme, dinlenme, hazır bitki çayları içme, ağrıyan bölgeye masaj yapma ya da sıcak su torbası koyma ve ağrı kesici kullanma olduğu belirlenmiştir. Oral ve arkadaşları (2016), 30 yaş üzerindeki katılımcıların geleneksel uygulamaları kullanma

durumlarının daha fazla olduğunu ve geleneksel yöntemlerin en çok bir hastalık ya da ağrı nedeniyle kullanıldığını belirlemişlerdir (14). Efe ve arkadaşları (2012), her üç anneden birinin çocuğunun karın ağrısı şikayeti için geleneksel uygulamalara başvurduğunu ve evde hazırladıkları karışımları (alkol, katran, zeytinyağı, kekik yağı, elma yağı, gül yağı, çörek otu, oğlan otu vb.) çocuğun karnına ve ayak tabanına sürdüğünü bildirmişlerdir (12). Esenay ve arkadaşlarının (2014) yaptığı çalışmada ise karın ağrısı şikayeti ile çocuğunu sağlık kuruluşuna getiren annelerin %15.6'sının geleneksel uygulama yaptığı için hastaneye başvurmada geciktikleri tespit edilmiştir (15). Bu sonuçlar günümüzde modern tıbbın yanı sıra geçmişe yeniden dönüş ile birlikte alternatif uygulamaların yeniden önem kazanması ile ilişkili olabilir.

Bu çalışmada üçüncü kuşaktaki bireylerin ağrıya yönelik ağrı kesici kullanma, dinlenme, hazır bitki çayları içme, ağrıyan bölgeye masaj yapma ya da sıcak su torbası koyma uygulamalarını yaptıkları saptanmıştır. Oral ve arkadaşları (2016) da yaptıkları çalışmada genç bireylerin yetişkin ve yaşlı bireylere göre daha düşük oranda geleneksel uygulama kullandığını bulmuştur (14). Öğenler ve Yapıcı (2012) üniversite öğrencilerinin karın ağrısı gibi durumlarda yüksek oranda geleneksel yöntem kullanmasının dikkat çekici olduğunu belirtmektedir (16). Bu bulgu farklılıkları, toplumun kültürel yapısının yanı sıra, modern tıp hizmetlerinin tanıtımı ve kullanımına ilişkin yetersizlikler, bireylerin eğitim ve ekonomik durumlarının iyi olmaması gibi nedenlerden kaynaklanıyor olabilir.

Sonuç

Ağrı durumunda uygulanan geleneksel uygulamaların üç kuşak (anneanne, anne ve çocuk) arasında zaman içinde nasıl değiştiğine ilişkin elde edilen ve yaklaşık 60 yılı kapsayan verilere göre; birinci kuşakta daha çok geleneksel uygulamalar tercih edilirken, ikinci ve üçüncü kuşakta geleneksel uygulamaların yanı sıra, ağrı kesici ilaç kullanımında artma olduğu söylenebilir. Ağrı durumunda bireylerin sağlık uygulamalarının önceki kuşaklardan etkilendiği, bununla birlikte geleneksel uygulamaların sonraki kuşaklarda farklılaşarak ve kullanım sıklığının azalarak devam ettiği düşünülmektedir. Ağrı durumunda farmakolojik yöntemlerin yanı sıra, nonfarmakolojik yöntemlerin (masaj, soğuk-sıcak uygulama, gevşeme egzersizleri vb.) de kullanılabileceği gibi bitki ya da bitki karışımları kullanılırken toksik etkisinin olabileceğinin göz ardı edildiği düşünülmektedir.

Kaynaklar

1. Tokur Kesgin, M., & Özcebe, H. (2004). Türkiye'de çocuk bakımındaki geleneksel inanç ve uygulamalar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, 1, 43-56.
2. Karabulutlu, Ö. (2014). Kars İlinde doğum sonu dönemde yenidoğan bakımına yönelik yapılan geleneksel uygulamaların belirlenmesi. *DEUHYO ED*, 7(4), 295-302.
3. Öztürk, Y. E., Dömbekci, H. A., & Ünal, S. N. (2020). Geleneksel tamamlayıcı ve alternatif tıp kullanımı. *Bütünleyici ve Anadolu Tıbbı Dergisi*, 1(3), 23-35.
4. Karatay, G. (2009). Kars İli 1 No'lu Sağlık Ocağı bölgesinde yaşayan kadınların sağlıkla ilgili bazı acil durumlarda başvurdukları uygulamaların belirlenmesi. *DEUHYO ED*, 1(1), 3-16.
5. Arısoy, A., Canbulat, N., & Ayhan, F. (2014). Karaman ilindeki annelerin bebeklerinin bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemler. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 17(1), 23-31.
6. Sülü Uğurlu, E., Başbakkal, Z., Dayılar, H., Çoban, V., & Ada, Z. (2013). Ödemiş'te bulunan annelerin bebek bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemlerin incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3), 342-360.
7. Beytut, D., Karayağız Muslu, G., Başbakkal, Z., & Bal Yılmaz, H. (2009). Pediatri hemşirelerinin ağrıya ilişkin geleneksel inanç ve uygulamaları. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2(3), 12-18.
8. Şenol, V., Ünal, D., Çetinkaya, F., & Öztürk, Y. (2004). Kayseri ilinde halk ebeliği ile ilgili geleneksel uygulamalar. *Klinik Gelişim*, 17(3/4), 47-55.

9. Karadağ, E., & Sevinç, S. (2014). Tunceli’de yaşayan yaşlı bireylerin ağrılı durumlarda başvurdukları geleneksel uygulamalar. *Spatula DD*, 4(4), 179-186.
10. Savcı, A., Narcı, A., Şen, T. A., Uygun, İ., & Özkaraca, E. (2008). Geleneksel uygulamaların karın ağrısı tanısı üzerine etkileri. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 9(1), 5-10.
11. Al-Rowais, N., Al-Faris, E., Mohammad, A. G., Al-Rukban, M., & Abdulghani, M. H. (2010). Traditional healers in Riyadh Region: Reasons and health problems for seeking their advice. A household survey. *J Altern Complement Med*, 16(2), 199-204.
12. Efe, E., Öncel, S., & Yılmaz, M. (2012). Kadınların diş, karın ve kulak ağrısı olan çocuklarına yaklaşımları. *Ağrı*, 24(2), 69-76.
13. Aydın, Ü., Uskun, E., Yıldırım, D., & Haştar, E. (2013). Süleyman Demirel Üniversitesi Dişhekimliği Fakültesi’ne başvuran hastaların kullandığı dişhekimliği dışı tedavi yöntemleri (ön çalışma). *S.D.Ü Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 57-62.
14. Oral, B., Öztürk, A., Balcı, E., & Sevinç, N. (2016). Aile sağlığı merkezine başvuranların geleneksel /alternatif tıpla ilgili görüşleri ve kullanım durumu. *TAF Prev Med Bull*, 15(2), 75-82.
15. Esenay, F. I., Çalık, C., Doru, Ö., & Gedik, G. G. (2014). Karın ağrısı ile hastaneye başvuran çocuklarda geleneksel uygulamalar. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(2), 47-54.
16. Ögenler, O., & Yapıcı, G. (2012). Bir grup üniversite öğrencisinin batıl inanışlar ve hastalıklara karşı tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 34, 1-8.